

Egy szavazatban túl sok minden fér el

Slug: egy-szavazatban-tul-sok-minden-fer-el | Publikálva: 2026. 07. 08. | Tags: Döntési stabilitás, Többértékű döntések, Rendszertervezés, Érvelési minőség

A szavazófülkében egyetlen jel marad utánunk. Előtte viszont ott volt a lakhatás, az oktatás, a közpénzek ellenőrzése, a külpolitika, az adórendszer, az egészségügy, a kulturális szabályozás és még jó néhány ügy, amelyekben ugyanaz az ember egészen eltérő irányokat tarthat elfoga...

A politikai csomag, a részvétel és az ügyenként változó társadalmi akarat

A szavazófülkében egyetlen jel marad utánunk. Előtte viszont ott volt a lakhatás, az oktatás, a közpénzek ellenőrzése, a külpolitika, az adórendszer, az egészségügy, a kulturális szabályozás és még jó néhány ügy, amelyekben ugyanaz az ember egészen eltérő irányokat tarthat elfogadhatónak.

Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

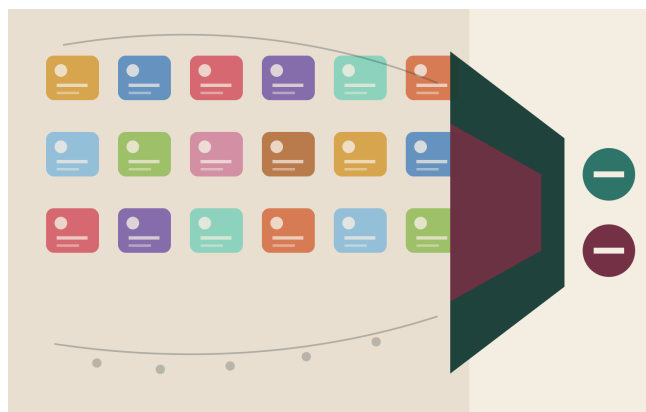
Lehet valaki szigorúbb a korrupcióval szemben, közben óvatosabb az állami költekezéssel, liberálisabb magánéleti kérdésekben és erősebb szociális védelmet várhat el. A szavazólap ebből rendszerint pártnevet, listát vagy jelöltet lát. A döntés érvényes. A jelentése jóval keskenyebb annál, amit később rá szoktunk terhelni.

A választási győzelem után gyakran úgy beszélünk a társadalom akaratáról, mintha az ország egyetlen összefüggő programot választott volna. Valójában emberek milliói különböző indokokkal ugyanarra a jelre szavaztak. Mások ugyanazt a programot egészen más pontokon utasították el. A mandátum tehát valós, csak nem világnézeti röntgenfelvétel.

Ez nem apró elméleti pontosítás. Meghatározza, mit tekinthet jogos felhatalmazásnak a győztes, hogyan olvassuk a közvéleményt, és milyen intézményi hely marad azoknak az ügyeknek, amelyek nem értek rá tisztán a szavazólapra.

A képviselet tömörít, mert tömörítenie kell

Egy ország nem tarthat teljes társadalmi egyeztetést minden költségvetési sor, hatósági kinevezés, műszaki szabvány és külpolitikai döntés előtt. A közös figyelem véges, a döntések egy része időérzékeny, a végrehajtás pedig folytonos munkát kíván. A képviselet egyik alapfunkciója éppen az, hogy a szétszórt igényeket működő döntési folyamattá sűrítse.

Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

Ebből következik a veszteség is. Az egyéni preferenciák nem illeszkednek automatikusan egyetlen közös sorrendbe. Arrow társadalmi választáselméleti eredménye azt mutatja, hogy bizonyos, külön-külön ésszerűnek tűnő feltételek nem teljesíthetők egyszerre minden kollektív döntési helyzetben [1]. A tétel nem mondja meg, melyik választási rendszer a helyes, és nem bizonyítja, hogy minden demokratikus döntés reménytelen. Azt jelzi, hogy az összesítésnek szerkezeti ára van.

A politikai csomag ezt az árat több helyen fizeti meg. Elveszíti, hogy a választó melyik programpontra tartotta döntőnek. Nem mutatja meg, mely ügyekben volt kényszerű kompromisszum. Összecsomagol olyan álláspontokat is, amelyek mögött a társadalomban eltérő koalíciók állnának össze.

Egy korrupcióellenes intézkedést támogathatnak olyanok, akik adópolitikában, oktatásban vagy kulturális kérdésekben alig értenek egyet. Egy lakhatási reform mögött más társadalmi metszet jelenhet meg, mint egy büntetőpolitikai szigorítás mögött. Amikor minden kérdést ugyanarra a párttengelyre vetítünk, a közbeszéd egy idő után elveszíti a tárgyát. Az ügy helyére táborazonosító kerül.

Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

A párt ezért egyszerre iránytű és takarás. Segít eligazodni, miközben elfedi a mögötte maradó részleteket.

A mandátum nem korlátlan fordítási jog

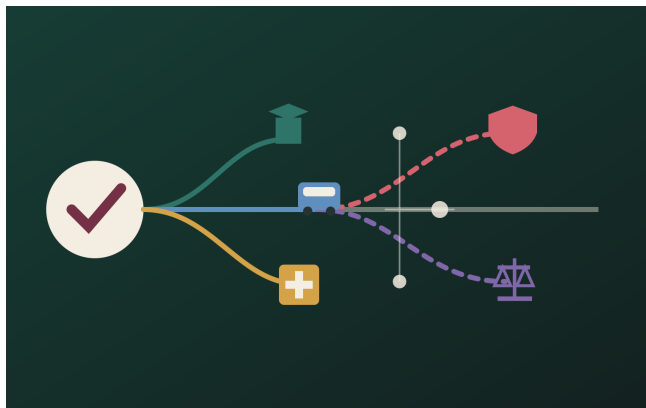
A győztes politikai erő természetesen kormányozni akar. Ehhez program, szervezet, döntési képesség és végrehajtási felelősség kell. A probléma akkor kezdődik, amikor az összesített választási eredményt minden egyes későbbi intézkedés előzetes jóváhagyásaként értelmezik.

A választó támogathatott egy pártot kormányváltásért, gazdasági ígéretért, vezetői bizalomért vagy azért, mert a többi lehetőséget rosszabbnak tartotta. Ezekből nem következik automatikusan, hogy

minden alkotmányos, kulturális, személyzeti és külpolitikai lépésre külön felhatalmazást adott.

A jogi mandátum és a politikai felhatalmazás ezért nem teljesen azonos. Egy parlamenti többség sok mindent szabályosan megtehet. Ettől még indokolnia kell, hogyan kapcsolódik a döntés a nyilvánosan vállalt programhoz, mekkora új terhet hoz létre, és milyen lehetőség marad a korrekcióra.

A "mi nyertünk" mondat lezárhat egy választást. Nem zár le minden utána következő vitát.

Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

Ez különösen éles az átmeneti helyzetekben. Ha egy politikai erő egy torzult vagy erősen egyenlőtlen rendszer helyreállítására kér rendkívüli felhatalmazást, a cél akár széles támogatást is kaphat. A későbbi demokratikus működés azonban nem alapulhat pusztán azon, hogy a jó irányt most elhisszük. Előre látható korlátok, határidők, visszafordítható döntések és új legitimációs pontok kellenek. Különben a demokrácia helyreállítására adott felhatalmazás könnyen a következő hatalom öngazolásává válik.

A szándék itt kevés. Az intézménynek akkor is működnie kell, ha később kevésbé jóindulatú szereplő használja.

Az ügyenkénti részvétel nem gombnyomásos utópia

Az elektronikus részvétel kézenfekvő választ kínál a csomagolás problémájára: ha az állampolgárok ügyenként is szavazhatnak, láthatóbbá válik, hogy mely kérdés mögött milyen támogatás áll. A technikai lehetőség valóban sokkal közelebb van, mint amikor a modern képviseleti rendszerek alapjai kialakultak.

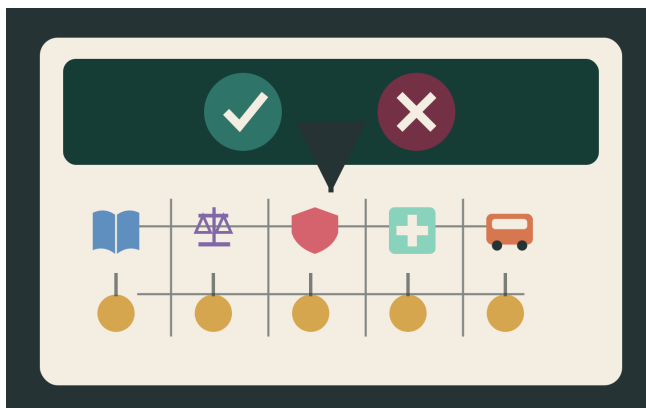
A technika azonban csak a részvétel belépési költségét csökkenti. Nem oldja meg önmagában a napirendképzést, a kérdés megfogalmazását, az információs aszimmetriát, a manipulációt, a kisebbségi jogok védelmét vagy a végrehajtás felelősségét.

Nem mindegy, ki dönti el, miről lehet szavazni. Nem mindegy, milyen alternatívák kerülnek egymás mellé. Egy igen-nem kérdés képes úgy összezární több ügyet, hogy a választó ismét csak csomagot kap, ezúttal pártlogó nélkül. A közvetlen döntés tehát ugyanúgy torzíthat, ha a tárgyát valaki más előre meghatározza.

A részvételi egyenlőtlenség sem tűnik el azzal, hogy mindenki kap alkalmazást. Aki több idővel, jobb információval, erősebb szervezeti háttérrel vagy nagyobb kommunikációs erővel rendelkezik, könnyebben alakítja a napirendet. Az online tér ráadásul gyors visszacsatolást ad a felháborodásnak, miközben a hosszú távú költségek ritkán mozgatnak ugyanekkora figyelmet.

Sajó András internet-demokráciáról szóló elemzése már az internet korai elterjedése idején különbséget tett az elektronikus szavazás technikája és az állampolgári döntéshozás intézményi következményei között [2]. A lényeg ma is használható: attól, hogy a szavazás olcsóbbá és gyakoribbá válik, a demokrácia még nem lesz automatikusan tájékozottabb, méltányosabb vagy ellenállóbb.

Egy működő ügylapú rendszernek ezért nem csak szavazógomb kell. Szüksége van hozzáférhető háttéranyagra, ellenőrizhető forrásokra, eltérő álláspontok tisztességes bemutatására, összeférhetetlenségi adatokra, következménybecslésre, végrehajtási tervre és későbbi visszamérésre.

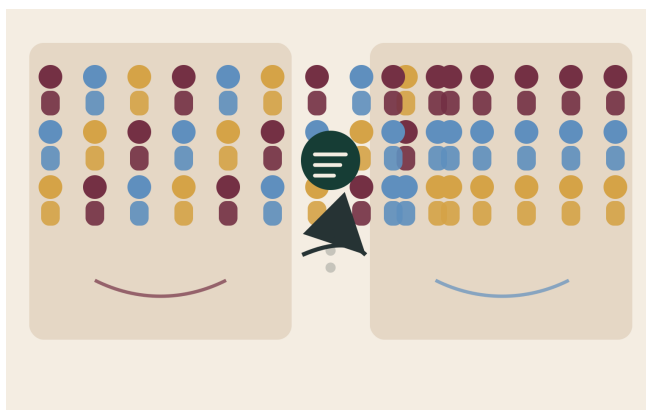
Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

A részvétel önmagában aktivitást mér. A legitimációhoz több kell.

A preferencia vita közben is változhat

A politikai választást gyakran úgy kezeljük, mintha az állampolgár kész, stabil preferenciákkal érkezne, majd ezeket egyszerűen bedobná a közös számlálóba. A valóságban az emberek álláspontja függ attól, milyen információhoz jutnak, milyen következményeket látnak, és találkoznak-e olyan érintettekkel, akik más veszteséget hordoznak.

A deliberatív demokrácia elméletei ezért a döntés előtti indoklásnak és vitának külön jelentőséget adnak [3]. A cél nem az, hogy mindenki végül ugyanazt gondolja. A vita akkor is javíthat a döntésen, ha pontosabbá teszi, mi a nézetkülönbség, milyen adat hiányzik, és mely költséget ki viseli.

Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

A deliberációt sem érdemes steril szobának képzelni. Mansbridge és munkatársai hangsúlyozták, hogy az önérdek, az alkudozás és a hatalom a demokratikus folyamat valós része [4]. Egy állampolgár attól még nem kevésbé legitim résztvevő, hogy saját lakhatását, munkáját vagy biztonságát védi. Az érdek fontos információ arról, hol jelentkezik a döntés terhe.

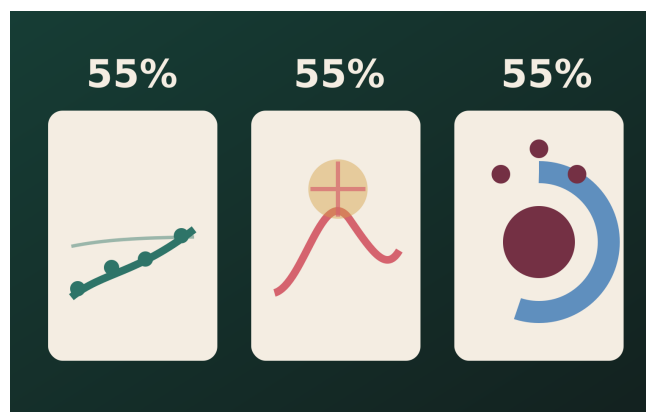
Az érdek akkor válik problémává, amikor rejtve marad, kizárólagos hozzáférést kap a döntéshozóhoz, vagy közérdekként adja el magát anélkül, hogy más érintettek hasonló lehetőséget kapnának.

Egy jó részvételi rendszer ezért nem próbál érdektelen polgárt gyártani. Láthatóvá teszi az érintettséget, és úgy rendezi a folyamatot, hogy egyetlen erőforrásfőlény se tudjon észrevétlenül teljes társadalmi

akarattá változni.

A többség több különböző dolgot jelenthet

Egy javaslat mögött álló ötvenöt százalék elsöre egyértelmű adat. A politikai jelentése mégsem azonos minden helyzetben.

Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

Lehet stabil többség, amely több mérésen és hosszabb időn át fennmarad. Lehet pillanatnyi többség, amely egy válság vagy botrány hatására jött létre. Lehet olyan eredmény, ahol a támogatók alig ismerik a részleteket, az ellenzők viszont közvetlenül viselik a költséget. És lehet fordítva: egy hangos, szervezett kisebbség blokkol olyan döntést, amelynek széles, de kevésbé intenzív támogatása van.

A pusztán arány ezek között nem tesz különbséget. Nem mutatja meg az informáltságot, az érintettséget, az intenzitást, a bizonytalanságot vagy a döntés visszafordíthatóságát.

Ebből nem következik, hogy a szavazatokat külön súllyal kellene számolni az állampolgárok értéke alapján. Az egyenlő politikai státusz alapvető garancia. A döntési eljárás viszont figyelembe veheti, hogy milyen tárgyról van szó. Más folyamat illik egy könnyen korrigálható helyi kísérlethez, és más egy alapjogot érintő, nehezen visszafordítható átalakításhoz.

Ostrom policentrikus kormányzásról szóló munkái azért érdekesek, mert nem egyetlen központ és nem is teljes szétagoltság között választanak [5]. Több, részben átfedő döntési szintet vizsgálnak, ahol a helyi tudás, az ellenőrzés és a koordináció egyszerre kap szerepet. Ez nem kész recept egy ország alkotmányára. Arra viszont jó figyelmeztetés, hogy az összetett ügyek gyakran rosszul viselik az egyetlen csatornába kényszerítést.

A központi döntésnek maradhat helye. A kérdés az, mely ügyeket kell valóban központilag lezárni, és melyeknél lehet több, egymást ellenőrző vagy kísérleti megoldást fenntartani.

A pártlogika vissza is alakítja a véleményt

A pártok nem egyszerűen összegyűjtik a már létező preferenciákat. Történetet adnak hozzájuk, prioritást állítanak, ellenséggépet jelölnek ki, és megmutatják, mely ügyeket kell egy csomag részeként szeretni vagy elutasítani.

Ez részben elkerülhetetlen. Politikai közösség közös nyelv és valamennyi belső koherencia nélkül alig szervezhető. A gond akkor jelenik meg, amikor a lojalitás erősebb lesz az ügy tartalmánál. Ilyenkor ugyanazt a döntést másként ítéljük meg attól függően, ki terjesztette elő.

Sunstein csoportpolarizációs kutatásai szerint hasonlóan gondolkodó csoportok belső tanácskozása bizonyos feltételek között szélsőségesebb irányba tolhatja a résztvevőket [6]. A jelenség nem minden

közösségben azonos, és nem jelenti, hogy a politikai szerveződés önmagában káros. Azt mutatja, hogy a belső egyetértés nem feltétlenül a jó mérlegelés jele.

Az ügylapú fórumok egyik haszna éppen az lehet, hogy időlegesen szétbontják a megszokott táborokat. Egy konkrét döntésnél új koalíciók jelenhetnek meg. Az ember megtapasztalhatja, hogy akivel egyik kérdésben élesen szemben áll, egy másikban hasonló kockázatot lát.

Ez nem oldja fel a politikai identitást. Csökkentheti azt a kényszert, hogy minden új információt azonnal ugyanabba a két táborba rendezzünk.

Mit ad ehhez a Fraktál Dialektika?

A Fraktál Dialektika ebben a témában nem választási rendszerként és nem alkotmánytervként használható. A hozzájárulása magasabb szinten van: óvatossá tesz azzal szemben, amikor egyetlen jelből túl sok következtetést próbálunk levonni.

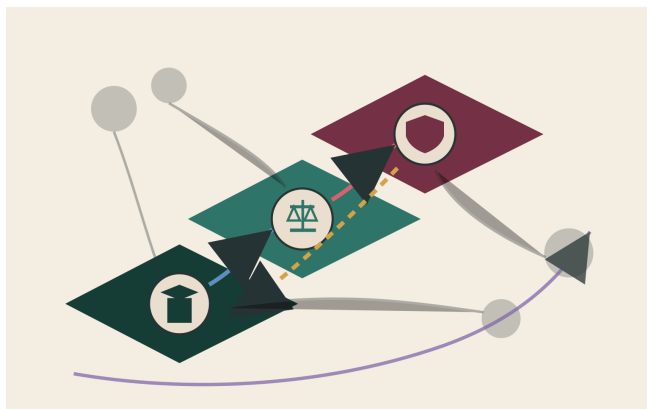
Egy szavazat többféle indokot, kompromisszumot és kockázatértékelést sűrít össze. A politikai eredmény ezért csak a megfelelő léptékben beszédes. Megmutathatja, ki kapott kormányzati felhatalmazást. Sokkal kevésbé alkalmas arra, hogy minden szakpolitikai kérdésben teljes társadalmi egyetértést bizonyítson.

Az FD szemlélete arra irányítja a figyelmet, hogy egy döntés milyen kapcsolatokat alakít át, hol keletkezik teher, mi marad visszafordítható, és melyik állítás csak a csomagolás miatt látszik egységesnek. A használható tanulság szerényebb, mint egy kész intézményi recept: a politikai jel nem helyettesíti az ügy szerkezetét.

A modellnek itt is van határa. Nem mondja meg, milyen választási küszöb, delegálási szabály vagy digitális azonosítás lenne optimális. Ezek jogi, politikatudományi, informatikai és biztonsági tervezést igényelnek. A szemlélet legfeljebb abban segít, hogy ne nevezzünk megoldásnak egy felületet, amíg nem látszik, milyen döntési hibát csökkent, és milyen új kockázatot hoz létre.

Egy működőbb rendszer nem iktatja ki a képviselőt

A képviselő és az ügylapú részvétel közötti választás túl szűk. Valószínűbb, hogy több réteg együttműködésére van szükség.

Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

A képviselők és szakértő intézmények vihetik a folytonos, összetett és gyors döntéseket. Az állampolgári részvétel kijelölhet prioritásokat, kezdeményezhet ügyeket, felülvizsgálhat nagy horderejű irányokat és visszajelzést adhat a végrehajtásról. Véletlenszerűen kiválasztott állampolgári testületek részletesebb mérlegelést végezhetnek olyan kérdésekben, ahol a teljes társadalom figyelme nem tartható fenn

hónapokon át. Helyi szinteken kísérleti megoldások futhatnak, ha a következmények korlátozottak és mérhetők.

Fishkin deliberatív közvélemény-kutatási modelljei azt vizsgálják, hogyan változhat a közvélemény akkor, ha résztvevők kiegyensúlyozott információt és érdemi vitalehetőséget kapnak [7]. Landemore pedig a nyitottabb, befogadóbb demokratikus formák mellett érvel, különös figyelemmel a kollektív tudás és a részvétel intézményeire [8]. Ezek sem hibátlan receptek. A jelentőségük abban áll, hogy a demokráciát nem szűkítik le a négyévenkénti jel leadására.

A működő rendszernek ugyanakkor meg kell oldania néhány kellemetlen feladatot:

- ki és milyen feltételekkel tehet ügyet a napirendre;
- hogyan jelenik meg a bizonytalanság és a szakmai ellenvélemény;
- miként védhetők a kisebbségi és alapjogok a pillanatnyi többségtől;
- ki felel a végrehajtásért és a költségűllépésért;
- hogyan lehet visszamérni, hogy a döntés azt okozta-e, amit ígért;
- milyen módon korrigálható a rendszer anélkül, hogy minden változás új legitimitási válságot indítana.

A technológia ezekhez adhat infrastruktúrát. A politikai minőséget az intézményi válaszok adják.

A demokrácia nem a döntés pillanatában ér véget

A szavazat fontos, mert békés és egyenlő formát ad a hatalom átadásának. A túlértelmezése viszont ugyanazt a jelet használja arra is, hogy lezárjon későbbi vitákat, igazoljon előre nem tárgyalt lépéseket és egységes világképet tulajdonítson milliiónak.

Egy pontosabb demokratikus nyelv szerényebb mondatokból állna. A választás megmutatta, ki kapott kormányzati felhatalmazást. Nem mutatta meg minden ügy végső társadalmi megoldását. Egy népszavazás megmutatta, hogyan válaszoltak az emberek egy adott kérdésre, egy adott megfogalmazásban és időpontban. Nem bizonyította, hogy minden következményt azonos módon mérlegeltek.

Ez a különbség nem gyengíti a döntést. Határt ad neki.

A demokrácia minősége végül nem csak azon látszik, hogy ki nyerhet. Azon is, hogy a győztes döntései mennyire maradnak követhetők, vitathatók és korrigálhatók; hogy a vesztes nem tűnik el a politikai térből; és hogy egyetlen szavazati jelből nem próbálunk egy egész társadalom teljes belső térképét visszarajzolni.

A szavazólapon kevés hely van. Az intézmények feladata, hogy a mögötte maradó különbségeket ne nyomják végleg ugyanabba a rubrikába.

Hivatkozások

- [1] Arrow, Kenneth J. (1963): Social Choice and Individual Values. 2nd edition. Yale University Press.
- [2] Sajó András (2003): "Internet-demokrácia? Mire való a parlament az internet korában?" Beszélő, 8. évfolyam, 7-8. szám.
- [3] Habermas, Jürgen (1984/1987): The Theory of Communicative Action. Volumes 1-2. Beacon Press.
- [4] Mansbridge, Jane et al. (2010): "The Place of Self-Interest and the Role of Power in Deliberative Democracy." Journal of Political Philosophy, 18(1), 64-100. DOI: 10.1111/j.1467-9760.2009.00344.x.
- [5] Ostrom, Elinor (2010): "Beyond Markets and States: Polycentric Governance of Complex Economic Systems." American Economic Review, 100(3), 641-672. DOI: 10.1257/aer.100.3.641.

-
- [6] Sunstein, Cass R. (2002): "The Law of Group Polarization." *Journal of Political Philosophy*, 10(2), 175-195. DOI: 10.1111/1467-9760.00148.
- [7] Fishkin, James S. (2009): *When the People Speak: Deliberative Democracy and Public Consultation*. Oxford University Press.
- [8] Landemore, Hélène (2020): *Open Democracy: Reinventing Popular Rule for the Twenty-First Century*. Princeton University Press.